

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ДІЛОВОЇ ЛЮДИНИ

Звичайно спеціалісти ранжували значущість якостей ділової людини відповідно до власної точки зору. Майже всі дослідники у характеристиках ділової людини перераховують від трьох до п'ятнадцяти якостей за порядком їх важливості та значущості. Тому ми диференціювали якості за допомогою кількісних оцінок (за п'ятибальною системою: перша трійка наведених якостей оцінювалась у 5 балів, друга трійка – 4 бали, третя трійка – 3 бали, четверта – 2 бали, п'ята – 1 бал.). Результати ранжування якостей ділової людини наведено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Результати ранжування значущості якостей ділової людини

Необхідні якості ділової людини у дослідженнях спеціалістів	Оцінка у балах	Рангове місце	Необхідні якості ділової людини у дослідженнях спеціалістів	Оцінка у балах	Рангове місце	Необхідні якості ділової людини у дослідженнях спеціалістів	Оцінка у балах	Рангове місце
Організованість	196	1	Самостійність	56	10	Демократизм	27	17
Відповідальність	176	2	Активність	52	11	Підприємливість	24	18
Практичність	173	3	Ініціативність	52	11	Працелюбство	18	19
Раціональність	94	4	Повага до людей	39	12	Творчість	17	20
Наполегливість	75	5	Тактовність	39	12	Ерудованість	15	21
Комунікативність	74	6	Впевненість у собі	38	13	Креативність	15	21
Компетентність	62	7	Рішучість	35	14	Самоконтроль	15	21
Цілеспрямованість	59	8	Обов'язковість	30	15	Благодійність	11	22
Порядність	58	9	Дисциплінованість	29	16	Рівновага	10	23
Чесність	58	9	Гуманізм	27	17	Самокритичність	10	23

Визначена сукупність якостей характеризує людину як ділову у всіх

життєвих сферах її існування. Ґрунтуючись на результатах здійсненого аналізу, достатніми якостями людини як ділової можна вважати організованість, відповідальність і практичність. Зокрема, організованість включає елементи дисциплінованості, відповідальності, зібраності, наполегливості, раціональності, самовладання, самоконтролю, цілеспрямованості; відповідальність – гуманізму, демократизму, поваги до моральних норм, порядності, принциповості, самокритичності, самостійності, самоконтролю; практичність – креативності, наполегливості, передбачливості, відповідальності, раціональності, організованості, рішучості, розсудливості, цілеспрямованості тощо.

Таким чином, саме організованість, відповідальність і практичність здатні синтезувати моральну й раціонально-прагматичну спрямованість мислення, думок, вчинків і поведінки людини як ділової. Організована людина, позбавлена практичності, може зупинитися тільки на уявному удосконаленні планів або намірів, без втілення їх у оточуючу реальність. Без організованості й практичності ділова людина втрачає свою сутність, живе і діє, як звичайний неділовий представник соціуму, тобто поведінка, мислення, особистісні характеристики не відрізняють її як ділову в суспільстві й життєдіяльності.

Належне моральне спрямування через відповідальність примушує ділову людину вчиняти згідно з чинним законодавством та існуючими суспільно-громадськими нормами, уникати конфліктності із собою й забезпечувати гармонію існування в соціумі. Тільки у сукупній єдності організованість, відповідальність і практичність можуть забезпечити упорядковану практичну реалізацію особистістю своїх задумів на рівні моральних норм і принципів у суспільстві. За своєю психофізіологічною природою і сутністю дані якості вважаються морально-вольовими. Вивчення джерельної бази показало, що поняття “морально-вольові якості” і конкретизація їх видів залишаються невизначеними у психології та педагогіці. Серед психологів існують різні точки зору щодо трактування

природи цих якостей. Зокрема, В. Іванніков підкреслює відсутність суттєвих доказів стосовно вольової природи зазначених якостей. Учений зазначає: “існує багато фактів, які змушують сумніватись у наявності волі як базисного компонентного утворення багатьох з них” [8, 135]. Іншої точки зору дотримуються психологи В. Казаков, Л. Кондратьєва. Вони охарактеризували морально-вольові якості як системні й вторинні у вольовій сфері особистості. Тобто, вони утворюються шляхом накопичення людиною життєвого досвіду щодо компенсації недостатньо ефективного вияву вольових зусиль. За таких умов людина використовує найрізноманітніші опосередковані способи вольової регуляції із широким включенням функціональних виявів моральної сфери [10].

Такий підхід також у дослідженнях Г. Ващенко, Є. Ільїна, Г. Костюка, В. Крутецького - морально-вольові якості визначаються як відносно стійкі, незалежні від тимчасової ситуації психічні утворення особистості, які вказують на досягнутий нею рівень свідомої саморегуляції поведінки у відповідності із морально-ціннісними орієнтаціями. Виступаючи водночас як вияви моралі і волі, ці якості позитивно впливають на засвоєння людиною правил і норм суспільної поведінки [5; 9; 11; 12]. І. Бех, М. Боришевський, В. Оржеховська виділяють два основні компоненти у структурі зазначених якостей: моральну спрямованість і вольову регуляцію. Співвідношення цих компонентів є своєрідним для кожної окремої якості. Автори підкреслюють, що моральна спрямованість як структурний компонент характеризує почуття, потреби, прагнення, наміри особистості.

У класифікації морально-вольових якостей склалося положення щодо існування найрізноманітніших підходів до їх розподілу за групами та визначення ієрархічної взаємозалежності цих груп. Більшість дослідників морально-вольової сфери висловлюють думку про віднесення організованості, відповідальності й практичності до групи так званих “складних” якостей [9; 10; 11]. У низці досліджень відповідальність розглядається як здатність особистості осмислювати, оцінювати й

усвідомлювати реальність відповідно із суспільно-моральними критеріями. Відповідальність виступає вищою внутрішньою визначальною формою активності суб'єкта, яка спричиняє його поведінку і діяльність; за її допомогою особистість щоразу морально дієво стверджує себе у навколишній реальності [1; 4; 6; 13]. Як зазначає Ф. Блум, організована людина вміє підпорядковувати свою діяльність певним принципам, вносити порядок у свої бажання. Зовнішньо організованість виявляється у відповідальному ставленні й пунктуальному виконанні суб'єктом заданої діяльності, у раціональній послідовності дій за умов мінімальної витрати сил та часу. Організована людина повинна мати витримку і самоконтроль, виявляти дисциплінованість і відповідальність, свідомо підпорядковуючи свої дії не тільки поставленим цілям, а й вимогам норм та правил поведінки, прийнятим у даному суспільстві [14].

У більшості психолого-педагогічних досліджень поряд із організованістю традиційно розглядається практичність особистості, яка вважається інтегрованою якістю і включає окремі елементи відповідальності та організованості. Практичність відображає прагматичну мотивацію вчинків, поведінки, думок людини, зорієнтованість на втілення задумів у існуючу реальність; виявляється в умінні бачити, виділяти, ставити проблеми, своєчасно їх усвідомлювати, приймати відповідальні рішення і практично їх розв'язувати. Практична людина доводить задуману справу до кінця, наполегливо долаючи перешкоди та труднощі [7], при цьому вольове зусилля виступає необхідною спонукою у подоланні зустрічних труднощів. Практичності ділової людини властива функція звершення: належний рівень вольового зусилля перетворює накреслені плани у реальний вчинок [10].

Отже, саме у здатності до морально узгодженого втілення намічених цілей та планів виявляється єдність відповідальності, організованості й практичності ділової людини.

Таким чином, морально-вольові якості - відповідальність, організованість і практичність - утворюють систему із взаємопов'язаними і

взаємообумовленими структурними елементами. У системі частина взаємозв'язків функціонує за допомогою поєднуючих елементів раціональності. Відповідальність як якість ділової людини характеризується яскраво вираженою моральною спрямованістю на фоні відносно слабкої вольової регуляції.

Література:

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Наук.-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Блум Ф. и др. Мозг, разум и поведение: Пер. с англ. / Блум Ф., Лейзерсон А., Хофстедтер Л. – М.: Мир, 1988. – 248 с., ил.
3. Бобнева М.И. Социальные нормы и регуляция поведения. – М.: Наука, 1978. – 311 с.
4. Боришевський М.Й. Моральна саморегуляція поведінки особистості: понятійний апарат. – К.: ІП АПН України, 1993. – 24 с.
5. Ващенко Т. Діагностика моральних цінностей особистості школярів // Рідна школа. – 1996. – № 2. – С. 24-25.
6. Елканов С.Б. Ответственность как качество личности у подростка // К проблеме управления обучением и воспитанием. – М., 1970. – С. 46-53.
7. Жариков Е.С. Социальная психология и хозяйственный руководитель. – М.: Знание, 1979. – 64 с.
8. Илларионов О.В. Новые профессии в обновляющемся мире // СОЦИС. – 1991. – № 2. – С. 82-91.
9. Ільїн С. Людина і ринок. Програма факультативного курсу для учнів 5-8 класів середньої загальноосвітньої школи // Географія та основи економіки в школі. – 1998. – № 4. – С. 21-27.
10. Казаков В.Г., Кондратьева Л.Л. Психология: Учебник для индустр.-пед. техникумов. – М.: Высш. шк., 1989. – 383 с.
11. Костюк Г.С. Избранные психологические труды. – М.: Педагогика, 1988. – 304 с.
12. Крутецкий В.А. Воспитание воли. – М.: Педагогика, 1957. – 123 с.

13. Оржеховська В.М. Формування соціальної відповідальності учнів у сучасній школі // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 25-32.
14. Якобсон С.Г., Пронина Н.Ф. Организованность и условия её формирования у младших школьников: Эксперим. исследование. – М.: Просвещение, 1967. – 174 с.